

Hooiwagens in België – een overzicht

Luc Vanhercke

l.vanhercke@skynet.be

Samenvatting

Dit is een eerste publicatie van de verspreidingsgegevens van hooiwagens in België. Het is duidelijk dat onze kennis zeer fragmentair is —het zuidelijk deel van het land is nauwelijks onderzocht— en dat er dringend nood is aan meer handvangsten.

Rilaena triangularis is de meest verbreide en tevens de talrijkste soort. Andere zeer algemene soorten zijn *Oligolophus tridens*, *Nemastoma bimaculatum*, *N. lugubre*, *Lophopilio palpinalis* en tenslotte *Paroligolophus agrestis*.

Een tweede groep soorten is veel minder algemeen of minder verbreid, maar mag toch niet als zeldzaam beschouwd worden. Het gaat om *Leiobunum rotundum*, *L. blackwalli*, *Homalenotus quadridentatus*, *Phalangium opilio*, *Lacinius ephippiatus*, *Mitopus morio*, *Paranemastoma quadripunctatum* en *Opilio saxatilis*.

Eerder ongewone soorten zijn *Mitostoma chrysomelas*, *Anelasmacephalus cambridgei*, *Trogulus tricarinatus* en *Oligolophus hansenii*.

De zeldzame (erg lokaal en/of weinig talrijk) soorten zijn *Amilenus aurantiacus*, *Lacinius horridus*, *Opilio parietinus* en *Odiellus spinosus*.

Verschillende recenter ontdekte soorten —*Opilio canestrinii*, *Platybunus pinetorum*, *Dicranopalpus ramosus* en *Leiobunum sp A*— zijn snel op weg om wijd verbreid en gewoon te worden.

Résumé

Cet article est la première publication des données concernant la répartition des opilions en Belgique. Il est clair que nos connaissances sont très fragmentaires – la partie méridionale de notre pays est à peine étudiée – et qu'un nombre accru de captures « à main » est souhaitable.

Rilaena triangularis est l'espèce la plus commune et la plus répandue. Les autres espèces communes sont *Oligolophus tridens*, *Nemastoma bimaculatum*, *N. lugubre*, *Lophopilio palpinalis* et *Paroligolophus agrestis*.

Un deuxième groupe comprend des espèces moins communes et moins répandues, mais ne peuvent néanmoins être considérées comme rares. Il s'agit de *Leiobunum rotundum*, *L. blackwalli*, *Homalenotus quadridentatus*, *Phalangium opilio*, *Lacinius ephippiatus*, *Mitopus morio*, *Paranemastoma quadripunctatum* et *Opilio saxatilis*.

Les espèces plus ou moins rares sont *Mitostoma chrysomelas*, *Anelasmacephalus cambridgei*, *Trogulus tricarinatus* et *Oligolophus hansenii*.

Les espèces rares (très locales et/ou peu nombreuses) sont *Amilenus aurantiacus*, *Lacinius horridus*, *Opilio parietinus* et *Odiellus spinosus*.

Plusieurs espèces récemment découvertes - *Opilio canestrinii*, *Platybunus pinetorum*, *Dicranopalpus ramosus* et *Leiobunum sp A* – sont en voie de se disperser rapidement et de devenir communes.

Inleiding

In 1949 schreef J. Cooreman: "Les Opilions n'ayant fait l'objet d'aucun travail faunistique en Belgique, depuis l'œuvre de L. Becker (1896), il est impossible de se rendre compte, même dans ses grandes lignes, de la répartition des espèces en fonction des régions naturelles du pays".

Hij zou het vandaag kunnen herhalen. Nog steeds zijn hooiwagens het ondergeschoven kindje van de spinachtigen. Tot voor kort waren er immers geen goed bruikbare tabellen om onze soorten te determineren. De Nederlandse KNNV tabel van Spoek dateert al uit de jaren 1960 en mist —naast de nieuwkomers, uiteraard— verschillende Belgische soorten. Hetzelfde gold voor de Engelse tabellen van Sankey & Savory uit 1974. De tabel van J. Martens uit 1978 tenslotte was zo goed als onvindbaar.

Met de publicatie van De Nederlandse hooiwagens (WIJNHOVEN, 2009) is de situatie ten goede gekeerd. Er is eindelijk een goed bruikbare tabel waar alle Belgische soorten (minus de zeer zeldzame *Amilenus*) in opgenomen zijn inclusief enkele soorten die hier kunnen aanspoelen uit de omliggende landen. Onze kaartjes tonen dat er nog veel te ontdekken is.

Materiaal

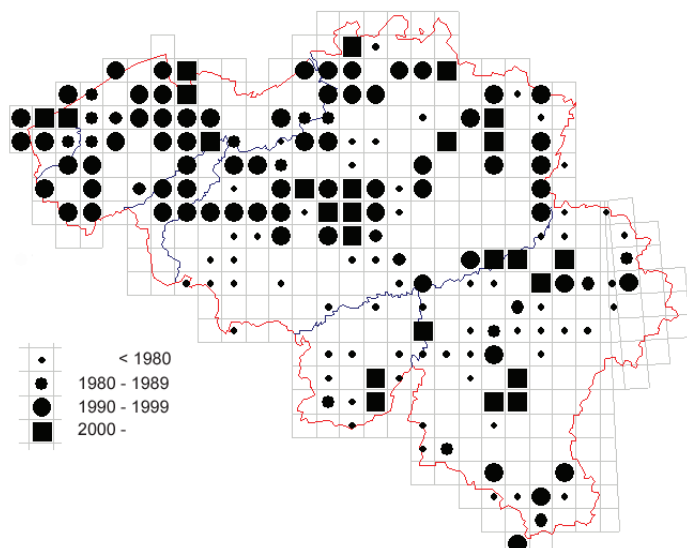
Deze catalogus is voornamelijk gebaseerd op de in alcohol bewaarde exemplaren in de collecties van het KBIN vriendelijk ter beschikking gesteld door L. Baert. Een belangrijke bron voor gegevens van de Westkust zijn de gegevens van William Slosse: hij had daar in 1994 tot en met 1996 bodemvallen. Tenslotte zijn er ook nog gegevens uit mijn eigen onderzoek in de jaren 1980 aan het vroegere Laboratorium voor Oecologie der dieren (RUGent) van Jan Hublé.

Het totaal aantal records —een record is een opname van mannetjes, wijfjes en juvenielen verzameld op één bepaalde plek op éénzelfde moment— komt uiteindelijk op 9 724. Dit resulteert in 42 730 exemplaren. Alle bekende stalen tot het einde van de jaren 1980 zijn verwerkt, maar er blijven nog altijd niet gedetermineerde vangsten uit 1990 en later.

periode	aantal records	periode	aantal records
< 1970	178	1990 – 1999	4 152
1970 – 1979	2 388	2000 – 2009	921
1980 – 1989	2 135		
		som	9 724

Het valt op dat er uiterst weinig oude verspreidingsgegevens zijn. Het oudste staal in de collecties is van 1910 en uit de periode tot 1970 zijn er minder dan 200 records. Hoewel het aantal records daarna gevoelig is toegenomen zijn er nog steeds veel te weinig gegevens om meer dan een eerste indicatie te krijgen over de werkelijke recente verspreiding van de soorten.

Er zijn tot hiertoe maar waarnemingen uit 170 hokken (Figuur 1) hetgeen minder is dan de helft van het totaal aantal UTM-hokken in België. In 61 van die hokken dateren de gegevens al van meer dan 30 jaar geleden, zodat we eigenlijk mogen concluderen dat we maar recente gegevens hebben uit een derde van het aantal hokken. Vooral van het zuiden van het land ontbreken recente waarnemingen.

Figuur 1: het meest recente record uit elk UTM-hok

Puur het aantal UTM hokken geeft nog niet aan hoe grondig onze kennis is. Eén toevallige vangst laat het hok opduiken, maar dat betekent niet dat alle biotopen (en alle soorten) daar ontdekt zijn. Het aantal verschillende toponiemen kan een eerste idee geven over de volledigheid van de kennis over een bepaald hok.

aantal hokken	met aantal toponiemen	aantal hokken	met aantal records
91	1	43	1
38	2	56	2-10
19	3	28	11-50
11	4	16	51-100
11	5 of meer	26	meer dan 100

Meer dan de helft van alle onderzochte hokken is slechts op één enkele plaats bemonsterd. Het is een onderschatting want het aantal verschillende plekken is in werkelijkheid iets groter doordat stations in verschillende biotopen van eenzelfde terrein slechts als één toponiem geteld werden. Maar het is in ieder geval duidelijk dat onze kennis zeer fragmentair is.

Onderstaande tabel suggereert dat ten minste 50 tot 100 stalen op dezelfde plek nodig zijn om alle soorten gezien te hebben en dat men met de eerste 50 records op veel plaatsen een tiental soorten aantreft. Elk hok waar een beetje rondgekeken is komt al snel aan een tiental soorten. Het is pas met meer inspanning (en verschillende vangstmethodes) dat men de overige soorten kan vinden.

aantal hokken	met aantal records	aantal hokken	met aantal soorten
43	1	53	1
84	2-50	87	2-10
16	51-100	28	11-20
26	meer dan 100	2	meer dan 20

Bijna al het materiaal is verzameld met bodemvallen (95% van alle individuen). Veel soorten verblijven een groot deel van hun leven in bomen en struiken en bodemvallen zijn dan niet de beste keuze. *Dicranopalpus ramosus* bv. eindigt nooit in een bodemval: hij lijkt dus alleen maar zeldzaam doordat we niet de juiste methode gebruiken. Bij *Rilaena triangularis* hebben we geluk. De juvenielen leven op de grond en zijn gemakkelijk herkenbaar. We treffen ze heel vaak aan in de vallen en daardoor weten we dat *R. triangularis* onze algemeenste hooiwagen is. Op basis van de adulten (die hoger in de vegetatie leven) zouden we de soort als zeldzaam noteren.

Meer handvangsten zijn onmisbaar voor een betere kennis van de Belgische hooiwagens.

Soorten in België

Geschiedenis

Léon Becker in zijn *Les Arachnides de Belgique* van 1896 vermeldt 21 soorten. Op dat moment werden sommige vormen van *Phalangium opilio* nog als aparte soort beschouwd. De juvenielen van *Rilaena triangularis* en de adulten werden nog niet als dezelfde soort herkend en zo waren er nog wel wat zaken. Volgens de huidige kennis komt de lijst van Becker neer op 17 soorten (zie tabel: Geschiedenis van de eerste meldingen).

In 1938 komt er nog een achttiende soort bij: *Nemastoma triste* (COOREMAN, 1949).

De collecties bevatten heel weinig Opiliones van vóór 1970 — het gaat om minder dan 200 records en slechts 471 individuën —, maar toch volstaat dat voor vier nieuwe soorten. In 1943 zijn *Nemastoma bimaculatum*, *Oligolophus hanseni*, *Lophopilio palpinalis* en *Lacinius ephippiatus* er al bij gekomen en het zou lange tijd bij 22 soorten blijven.

Uit de volgende twintig jaar hebben we ruim 4 500 records en toch kunnen we slechts één soort aan de lijst toe voegen. *Amilenus aurantiacus* brengt in 1981 het aantal Belgische hooiwagens op 23.

Het is opmerkelijk dat er vanaf de jaren 1990 verschillende nieuwe soorten opduiken: *Platybunus pinetorum*, *Opilio canestrinii*, *Lacinius horridus* en *Dicranopalpus ramosus*. Drie ervan verspreiden zich verrassend snel over het grondgebied. In 2009 tenslotte wordt *Leibunum* sp A voor het eerst in België aangetroffen. Met die soort erbij zijn we aangekomen bij 28.

Als we kijken naar de soorten die recent in Nederland aangetroffen werden (WIJNHOFEN, 2009), kunnen we zeker nog drie extra soorten verwachten. Het is wellicht doordat wij geen handvangsten doen, dat ze nog ontbreken. Het gaat om: *Nemastoma dentigerum*, *Astrobonus laevipes* en *Nelima doriae*.

De lijst met soorten in België aangetroffen

Nemastomatidae	<i>Nemastoma bimaculatum</i> (Fabricius, 1775)
	<i>Nemastoma lugubre</i> (Müller, 1776)
	<i>Nemastoma triste</i> (C.L. Koch, 1835)
	<i>Paranemastoma quadripunctatum</i> (Perty, 1833)
Trogulidae	<i>Mitostoma chrysomelas</i> (Hermann, 1804)
	<i>Trogulus tricarinatus</i> (Linnaeus, 1767)
	<i>Trogulus nepaeformis</i> (Scopoli, 1763) s.l.
Phalangidae	<i>Anelasmaocephalus cambridgei</i> (Westwood, 1874)
	<i>Phalangium opilio</i> Linnaeus, 1758
	<i>Opilio parietinus</i> (De Geer, 1778)
	<i>Opilio saxatilis</i> C.L. Koch, 1839
	<i>Opilio canestrinii</i> (Thorell, 1876)
	<i>Platybunus pinetorum</i> (C.L. Koch, 1839)
	<i>Rilaena triangularis</i> (Herbst, 1799)
	<i>Lophopilio palpinalis</i> (Herbst, 1799)
	<i>Oligolophus tridens</i> (C.L. Koch, 1836)
	<i>Oligolophus hanseni</i> (Kraepelin, 1896)
	<i>Paroligolophus agrestis</i> (Meade, 1855)
	<i>Lacinius horridus</i> (Panzer, 1794)
<i>Lacinius ephippiatus</i> (C.L. Koch, 1835)	

Odiellus spinosus (Bosc d'Antic, 1792)
Mitopus morio (Fabricius, 1799)
Dicranopalpus ramosus (Simon, 1909)
Amilenus aurantiacus (Simon, 1881)
Homalenotus quadridentatus (Cuvier, 1795)
Leiobunum rotundum (Latreille, 1798)
Leiobunum blackwalli Meade, 1861
Leiobunum sp A

Verspreidingskaartjes

Leeswijzer voor de kaartjes:

Doordat we maar gegevens hebben over minder dan de helft van alle hokken in ons land, kan geen enkele soort een groot deel van de kaart opvullen. Dat zou de suggestie kunnen geven dat elke soort zeldzaam en slechts lokaal verbreid is.

Van veel hokken zijn er ook geen recente gegevens voorhanden. Dat zou bij enkele soorten de valse indruk kunnen wekken dat ze achteruit zijn gegaan, terwijl in werkelijkheid recente stalen ontbreken.

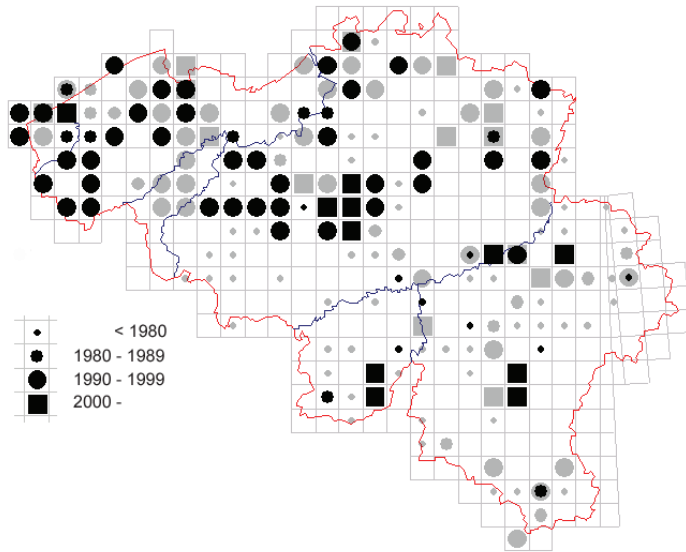
Om vermelde effecten te vermijden heeft elk kaartje een grijze onderlaag gekregen die aanduidt van uit welke periode de recentste waarneming in dat hok was (zie materiaal, figuur 1). Een grijs vierkant met daarop een klein zwart stipje betekent dat a) de laatste waarnemingen in dat hok gedaan zijn na het jaar 2000 en b) dat de laatste melding van de soort in dat hok dateert van vóór 1980. Een klein zwart stipje zonder achtergrond wil dan zeggen dat de meest recente waarneming dateert van vóór 1980 en ook dat er nadien geen enkel gegeven meer verzameld is uit dat hok (ook niet van andere soorten). Hieruit is dus niets uit af te leiden omtrent toe- of afname; we hebben alleen die oude gegevens.

Bij de kaartjes heb ik telkens ook aangegeven in hoeveel UTM hokken de soort gevonden is. Ook het aantal individuen: het totaal en uitgesplitst in mannetjes, wijfjes, juvenielen en adulten zonder geslachtsbepaling. Tenslotte geef ik ook nog de rangorde van de soort aan volgens het aantal hokken en volgens het aantal exemplaren (bv 1/3). Dat geeft een indruk van de verspreiding en de abundantie (1/3 betekent dat de soort in het grootste aantal hokken gevonden werd en dat er twee andere soorten talrijker gevonden werden, zij het op minder plaatsen).

De kaartjes

Nemastoma bimaculatum (Fabricius, 1775)

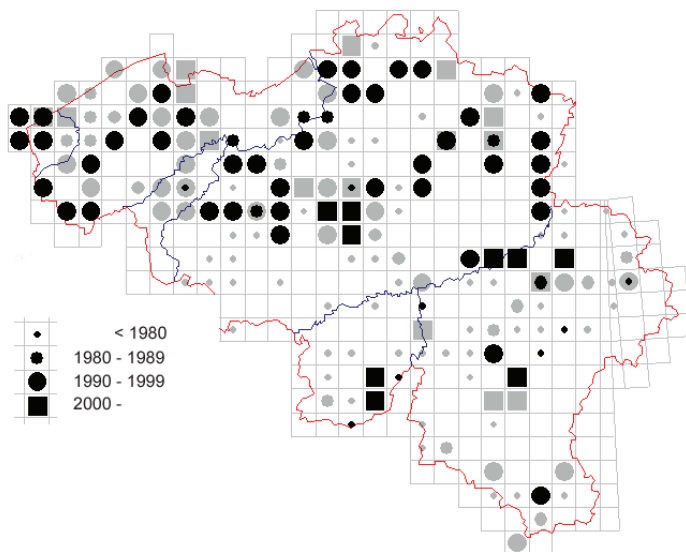
N. bimaculatum is één van meest verbreide en talrijke soorten in België. Met 66 hokken is ze weliswaar veel minder verspreid dan *O. tridens* (79) en zeker *R. triangularis* (100) maar ze is daarentegen gevoelig talrijker dan *O. tridens* (die met 4 736 ex. maar 10.8% van de vangsten uitmaakt, tegen *N. bimaculatum* 12.3%) *N. bimaculatum*, *L. palpinalis*, *P. agrestis*, *N. lugubre* en *L. rotundum* vormen een groep soorten die elk in ongeveer even veel hokken verspreid zijn (66, 65, of 64) maar in aandeel van het aantal exemplaren sterk verschillen. *N. lugubre*, *N. bimaculatum* en *L. palpinalis* halen resp. 12, 10.5 en 9.5% van de aantallen terwijl de beide andere nauwelijks nog 5 resp 4% bereiken.

UTM-hokken: 66
 ind: 5376
 m: 2358
 w: 2925
 j: 82
 a: 11
 (3/2)

Nemastoma lugubre (Müller, 1776)

N. lugubre met zijn 64 hokken en 4 601 exemplaren hoort duidelijk bij de meest algemene soorten. De soort komt heel vaak samen voor met *N. bimaculatum*, maar toch suggereert de kaart een iets sterkere aanwezigheid in Limburg en iets minder in het westen van het land.

UTM-hokken: 64
 ind: 4601
 m: 2279
 w: 2305
 j: 16
 a: 1
 (6/4)

Nemastoma triste (C.L. Koch, 1835)

J. Cooreman (1949) vermeldt deze soort in zijn kort verslag over de hooiwagens die door A. Collart in 1938 als bijproduct van ander onderzoek gevangen werden in de Hoge Venen.

+ Hockai, sans spécification de biotope, le 15.III.1938: 1 mannetje (UTM GR19 ?)

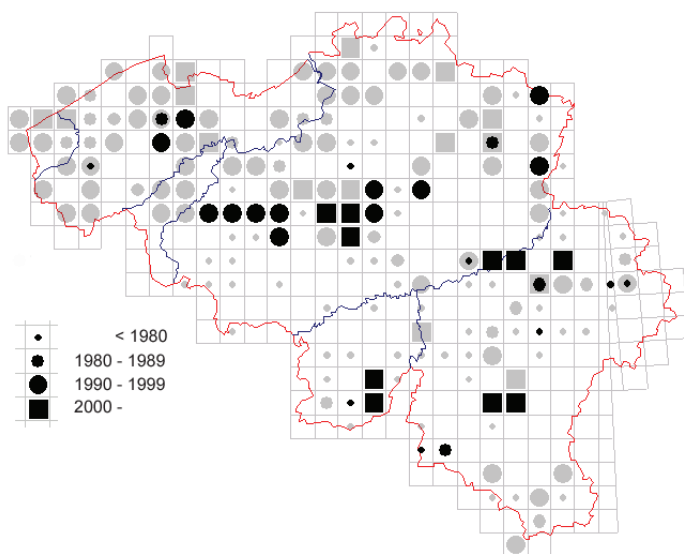
+ Duzo-Moûpas (Hockai), sous une pierre, 01.IV.1938: 1 wijfje. (UTM KA89)

Nadien zijn er geen meldingen van *Nemastoma triste* meer bekend. De determinatie is wel degelijk correct want J. Martens van de Opiliones in Tierwelt Deutschlands (MARTENS, 1978) heeft de exemplaren kunnen controleren.

Helaas zijn er sedert 1938 slechts twee vangsten gedaan in hetzelfde hok! Uit de omgeving hebben we wel twee jaarcycli (1977-1978) van Mt Rigi, maar daar kwam de soort niet in voor. Het zou de moeite zijn om nog eens een onderzoekje te doen in Hockai – Moûpa (zoals het tegenwoordig op de kaart staat). Momenteel is *N. triste* de zeldzaamste hooiwagen van België met slechts twee exemplaren in éénzelfde buurt (rangorde 25/27)

Paranemastoma quadripunctatum (Perty, 1833)

P. quadripunctatum is gevonden in net 20% (14de in rang) van de hokken, maar is daar dan vaak wel vrij talrijk. Hierdoor is ze de 10de meest talrijke soort. Een duidelijk overwicht van het aantal wijfjes; hetgeen bij de *Nemastoma's* veel minder het geval is.

UTM-hokken: 34

ind: 1818

m: 686

w: 1045

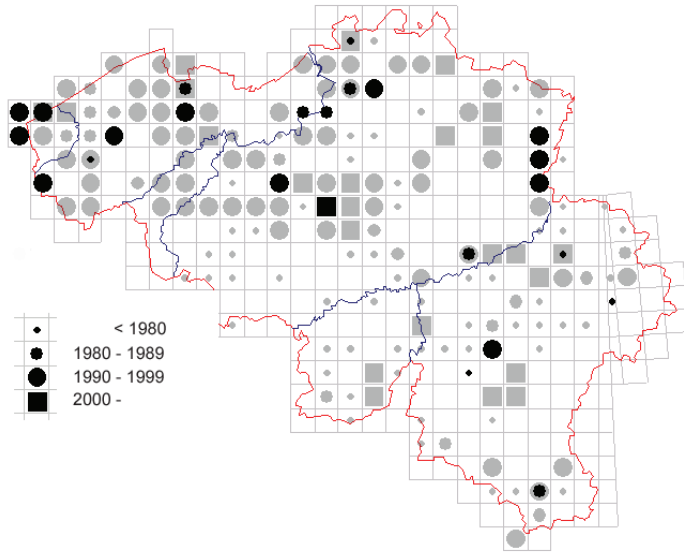
j: 87

a: 0

(14/10)

Mitostoma chrysomelas (Hermann, 1804)

M. chrysomelas behoort tot het groepje soorten dat voorkomt in te veel hokken om ze als lokaal en zeldzaam te beschouwen, maar die door het lage aantal exemplaren toch ook niet meer bij de gewone soorten kunnen gerekend worden. Soorten in dezelfde situatie zijn bv *A. cambridgei* en *O. saxatilis*.

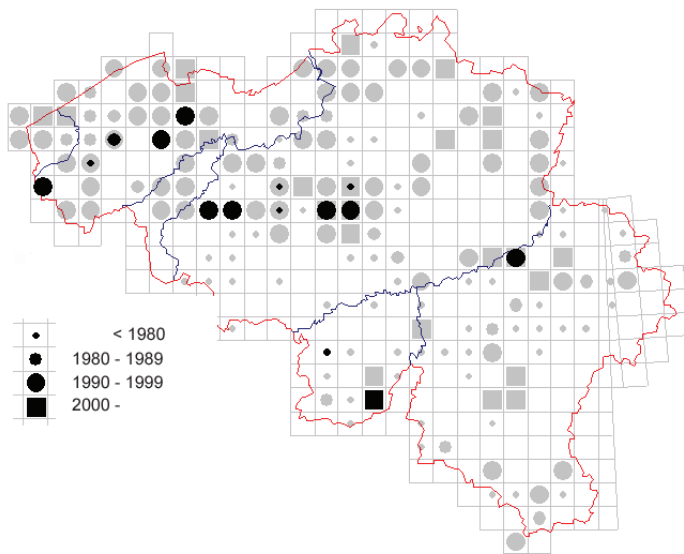

UTM-hokken: 24
ind: 172
m: 77
w: 73
j: 22
a: 0
(18/19)

Trogulus tricarinatus (Linnaeus, 1767)

T. tricarinatus is niet algemeen: de soort komt in geen 10% van de gecontroleerde hokken voor en ook het aantal exemplaren is heel laag. De soort komt pas op de 24ste plaats en is hiermee zeldzamer dan verschillende nieuw aangekomen soorten.

Bij *T. tricarinatus* vangen we veel meer wijfjes dan mannetjes. Bij de andere *Trogulidae* (*T. nepaeformis* s.l. en *A. cambridgei*) is dat net omgekeerd.

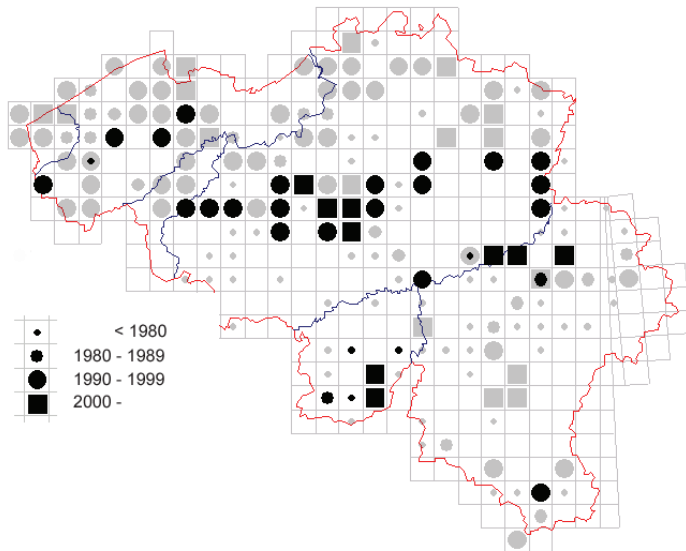
UTM-hokken: 15
ind: 70
m: 15
w: 41
j: 11
a: 3
(20/24)

Trogulus nepaeformis (Scopoli, 1763) s.l.

T. nepaeformis is genoteerd in 22% van de hokken, maar is talrijker dan *M. morio* en *L. blackwalli* die in resp. 28 en 25% van de hokken aangetroffen zijn. Merk op dat het aantal gevangen mannetjes bijna dubbel zo groot is als het aantal wijfjes.

Er zijn duidelijke aanwijzingen dat *T. nepaeformis* in werkelijkheid een complex is van verschillende nauw verwante soorten die moeilijk van elkaar te onderscheiden zijn. Het verdient aanbeveling om alle exemplaren nauwkeurig te bewaren.

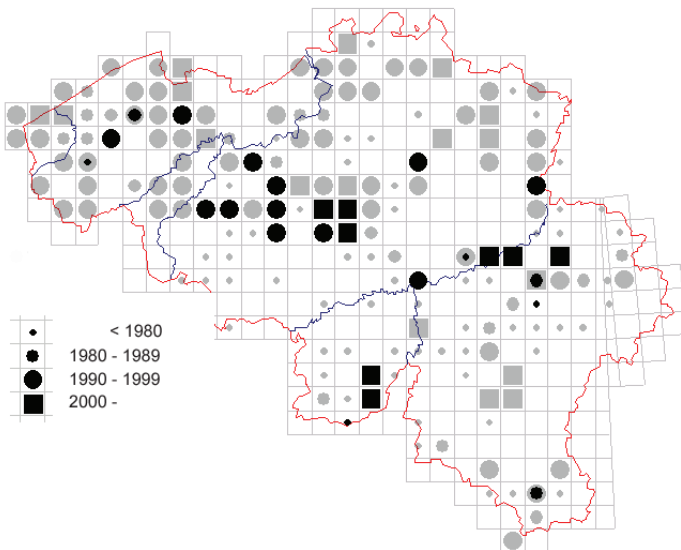

UTM-hokken: 37
 ind: 1693
 m: 1068
 w: 588
 j: 31
 a: 6
 (12/12)

Anelasmaocephalus cambridgei (Westwood, 1874)

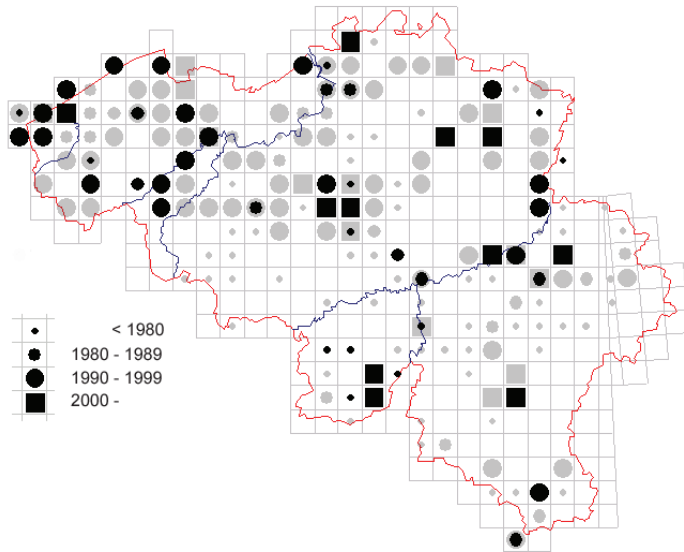
A. cambridgei wordt in even veel hokken gevonden als *O. saxatilis*. Het aantal exemplaren is echter tien keer lager. Als de soort in een val zit, is dat doorgaans één enkel individu. Let ook op het aantal mannetjes dat quasi dubbel is van het aantal wijfjes.

UTM-hokken: 27
 ind: 135
 m: 85
 w: 44
 j: 3
 a: 3
 (15/20)

Phalangium opilio Linnaeus, 1758

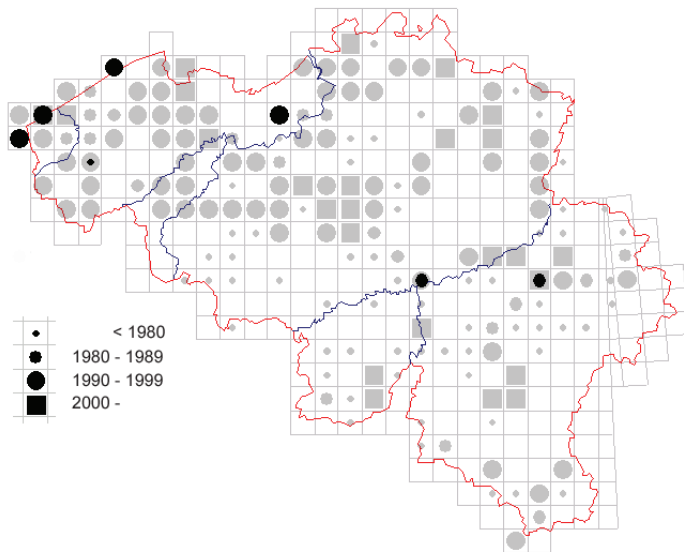
P. opilio mag dan wel de best bekende soort zijn, ze komt veel minder voor dan *Rilaena triangularis* die de algemeenste soort in België is. Ze beweegt een beetje op de grens tussen de algemene en de zeer algemene soorten. *P. opilio* is gevonden in 51 hokken (tegenover 64-66 bij de meest algemene), maar het aantal individuen (2 465, of 5.6%) is hoger dan bij *L. rotundum* (1 790) en *P. agrestis* (2 290) die de minst talrijke zijn van de wijdst verbreide soorten.

UTM-hokken: 51
ind: 2465
m: 1130
w: 830
j: 500
a: 5
(8/6)

Opilio parietinus (De Geer, 1778)

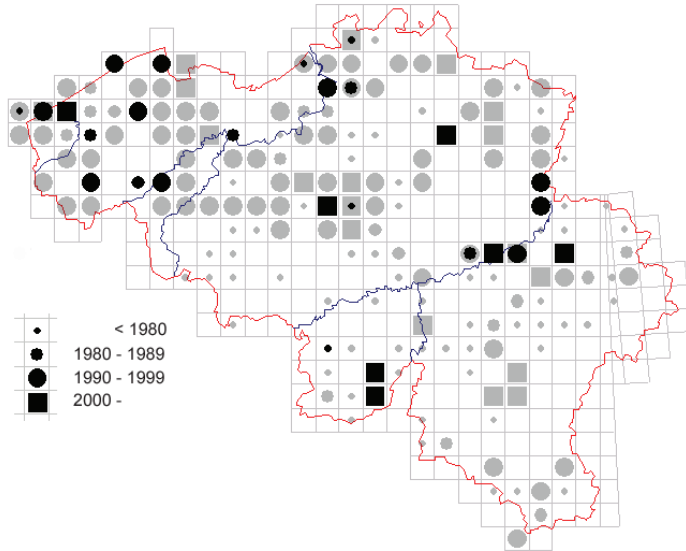
Een soort die slechts lokaal voorkomt en dan nog in kleine aantallen.

UTM-hokken: 7
ind: 74
m: 20
w: 19
j: 35
a: 0
(23/23)

Opilio saxatilis C.L. Koch, 1839

O. saxatilis vormt samen met *A. cambridgei*, *O. hanseni*, *M. chrysomelas* en *O. canestrinii* een groepje soorten dat wel niet echt wijd verbreid is, maar toch ook nog niet lokaal kan genoemd worden. Ze komen voor in 16% tot 12% van de hokken. Qua aantallen echter springt *O. saxatilis* er uit met ruim 3% van alle individuen; de andere halen niet eens 1%. Het is niet echt moeilijk om ze ergens aan te treffen, maar de bodemvallen bevatten er nooit veel.

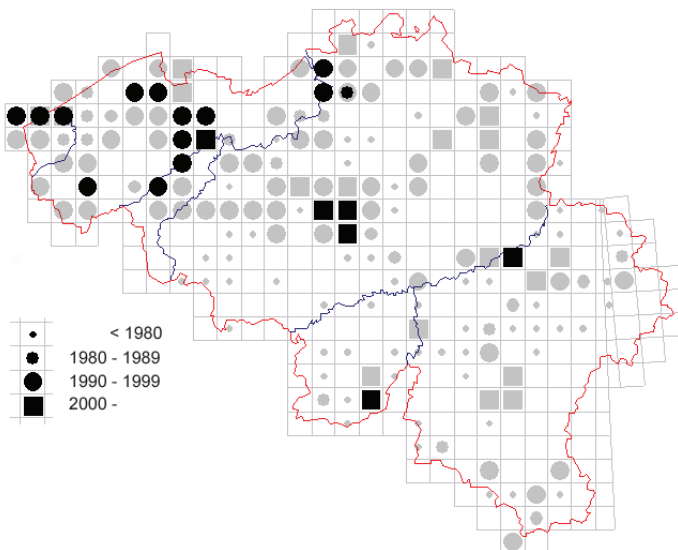
UTM-hokken: 27
 ind: 1381
 m: 278
 w: 785
 j: 318
 a: 0
 (15/13)

Opilio canestrinii (Thorell, 1876)

Het eerste exemplaar van *O. canestrinii* dat ik gezien heb, werd gevangen in Ukkel (ES92) door R. Kekenbosch op 19.X.1992. W. Slosse vindt het volgende exemplaar in Oostduinkerke (DS76) op 13.IX.1994 (SLOSSE, 1995). In 1995 en 1996 wordt de soort geregeld gevangen aan de Westkust. In 1996 ook al rond Brugge, Eeklo, Aalter en in het Antwerpse en in 1997 in Harelbeke. In 2003 zijn er al vangsten in Chokier langs de Maas (FS70). De uitbreiding van het areaal gaat dus razend snel— net als bij de andere nieuwkomer *Dicranopalpus ramosus*.

De databank van W. Slosse bevat echter al een waarneming van september 1983 uit Wommelgem (UTM FS07: 6 ex. door H. Vanuytven). En daarom vraag ik me af of *D. ramosus* niet misschien al veel langer present is, maar nooit ontdekt omdat er te weinig handvangsten gedaan worden.

O. canestrinii valt zelden in bodemvallen, maar uit het kaartje kunnen we rustig afleiden dat de soort over heel België verspreid voor komt. Ze is daarenboven al algemener dan verschillende soorten die hier al veel langer bekend zijn (*A. cambridgei*, *T. tricarinatus*, *O. hanseni* e.a.)

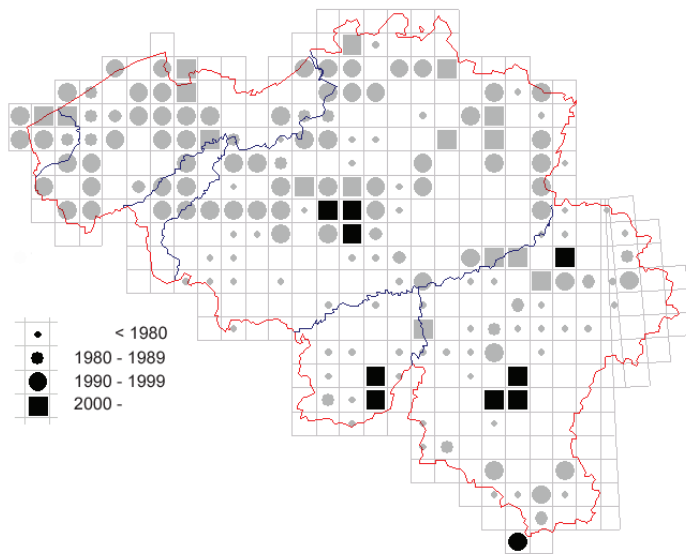

UTM-hokken: 20
 ind: 293
 m: 78
 w: 118
 j: 95
 a: 2
 (19/17)

Platybunus pinetorum (C.L. Koch, 1839)

P. pinetorum mag dan wel maar in een tiental hokken voorkomen, de soort is op korte tijd flink uitgebreid en veel talrijker geworden (16de plaats op 28) dan verschillende oorspronkelijk aanwezige soorten. De eerste Belgische melding was een wijfje door L. Baert gevangen in Torgny (FQ78) op 12.VI.1992. Het blijft lang stil maar vanaf 2000 duikt de soort op verschillende nieuwe plaatsen op. Het gaat niet om een schijnbare uitbreiding doordat er op meer nieuwe plekken verzameld werd. Het is werkelijke uitbreiding want van verschillende sites waar de soort nu voorkomt hebben we oude reeksen waarnemingen waar ze in ontbreekt.

In 2000 vangt Dethier *P. pinetorum* in Theux (FS90); in 2001 vindt R. Kekenbosch ze in Hoeilaart en La Hulpe; in 2005 in Olloy-sur-Viroin; in 2006 in Treignes en Rixensart; Saint Hubert volgt in 2008. Ook in Nederland, waar ze voor het eerst ontdekt werd in 1998 (WIJNHOVEN, 1998), is *P. pinetorum* aan een flinke opmars bezig.

UTM-hokken: 10
ind: 490:
m: 0
w: 46
j: 444
a: 0
(22/16)

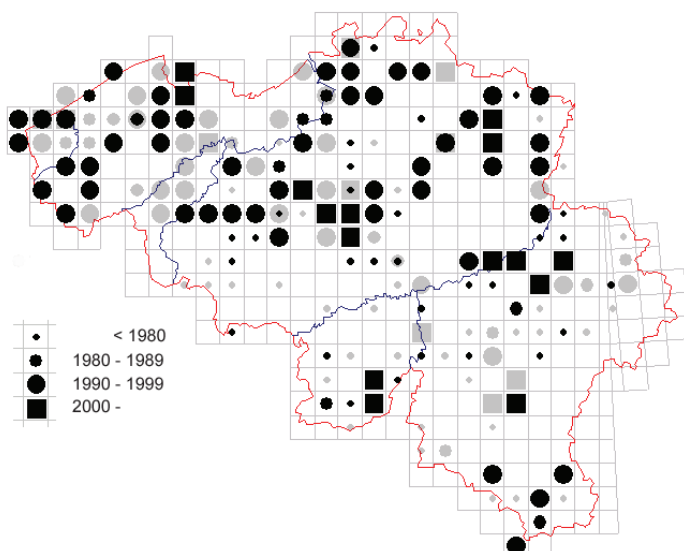
Rilaena triangularis (Herbst, 1799)

R. triangularis is de meest verbreide soort met voorsprong.

We treffen *R. triangularis* aan in 100 hokken (d.i. 59% van de onderzochte hokken) terwijl *Oligolophus tridens* als tweede niet aan de helft van de hokken komt (79/170). Het is ook de talrijkste soort: 13% van alle exemplaren.

Merk op hoe het vooral de juvenielen zijn die gevangen worden. Zij leven op de grond. Adulten leven hoger in de vegetatie en worden zo veel minder gevangen.

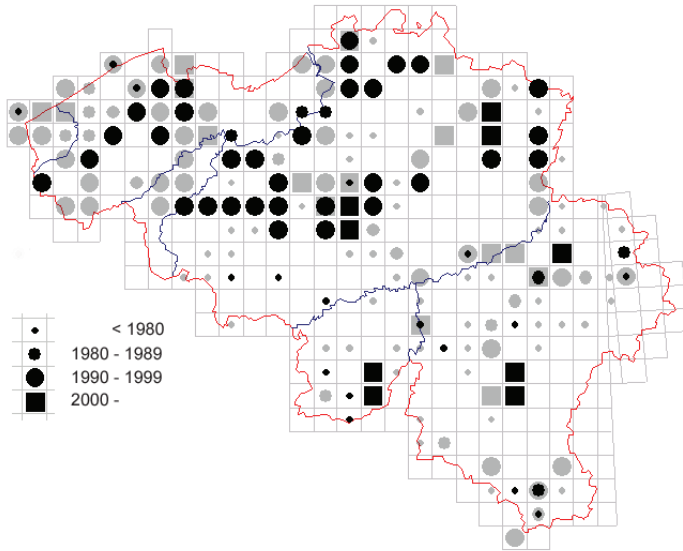
R. triangularis wijkt (samen met *Amilenus aurantiacus*) af van de meeste van onze soorten doordat ze in het voorjaar en vroeg in de zomer volwassen worden. Bij andere soorten is dat maar in de nazomer.

UTM-hokken: 100
ind: 5693
m: 349
w: 617
j: 4710
ad: 17
(1/1)

Lophopilio palpinalis (Herbst, 1799)

L. palpinalis behoort samen met *N. bimaculatum* en *N. lugubre* tot de algemeenste soorten: wijd verspreid in 65 hokken en goed voor 9.5% van het aantal exemplaren.

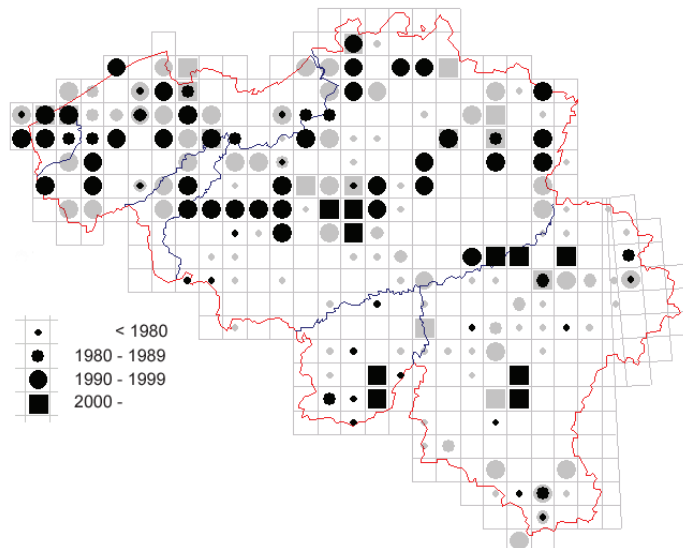

UTM-hokken: 65
ind: 4172
m: 1673
w: 1710
j: 780
a: 9
(4/5)

Oligolophus tridens (C.L. Koch, 1836)

O. tridens komt tweede, net na *R. triangularis*, als meest verspreide soort. *O. tridens* komt voor in iets minder dan de helft (46%) van het aantal onderzochte hokken. Voor het aantal exemplaren komt *O. tridens* echter pas op de derde plaats, na *Nemastoma bimaculatum*.

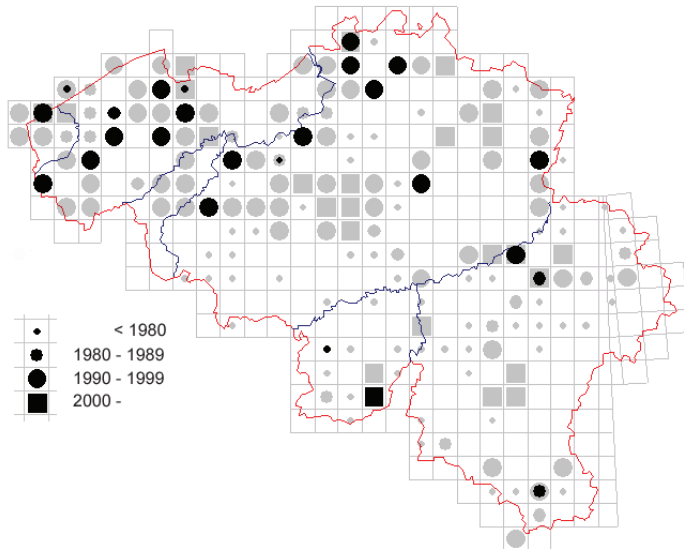
Merk ook op hoe er drie keer meer wijfjes dan mannetjes in de vallen terecht komen.

UTM-hokken: 79
m: 1016
w: 3082
j: 636
a: 2
(2/3)

Oligolophus hanseni (Kraepelin, 1896)

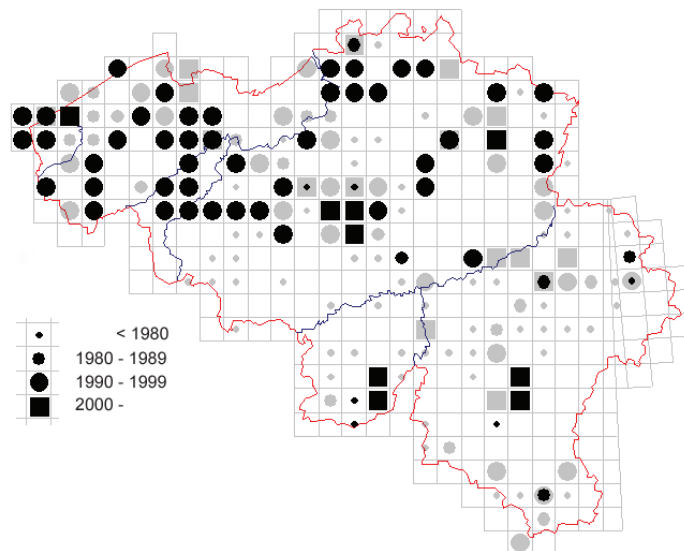
Gevonden in 25 hokken (15%) die wijd verbreid liggen over het grondgebied. Met 113 vangsten komt *O. hanseni* in de rangorde volgens aantal slechts op de 22ste plaats: dat is minder talrijk dan verschillende van de recent opgedoken soorten!

UTM-hokken: 25
ind: 113
m: 34
w: 54
j: 25
a: 0
(17/22)

Paroligolophus agrestis (Meade, 1855)

P. agrestis hoort bij de groep van wijd verbreide soorten, maar is net als *Leiobunum rotundum* toch veel minder talrijk met maar 5% van het aantal vangsten.

UTM-hokken: 65
ind: 2290
m: 1020
w: 1116
j: 152
a: 2
(4/8)

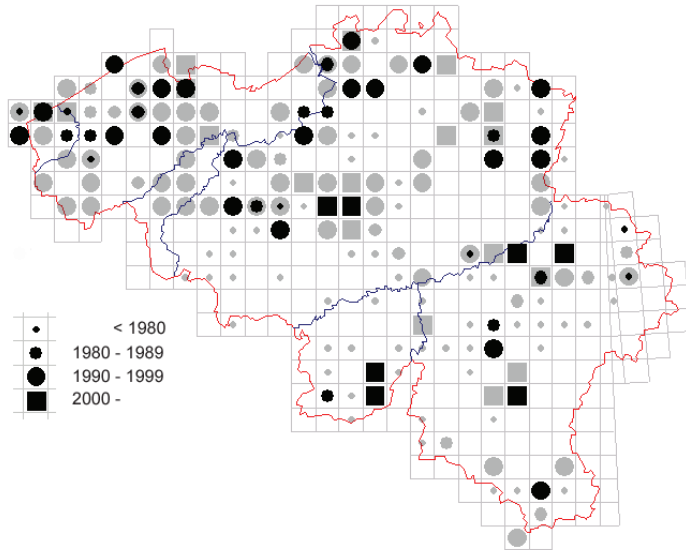
Lacinius horridus (Panzer, 1794)

L. horridus, *A. aurantiacus* en *N. triste* zijn de enige soorten die slechts in één UTM-hok aangetroffen zijn. *L. horridus* is de op één na zeldzaamste soort (Rangorde 25/26).

Tussen 22.IV en 9.IX.1983 zijn er 23 individuen aangetroffen in de bodemvallen van één station in Xhoris (FR89, station IV = kalkgrasland). Alle vangsten tot eind augustus waren juvenielen; de laatste waren 2 wijfjes.

Lacinius ephippiatus (C.L. Koch, 1835)

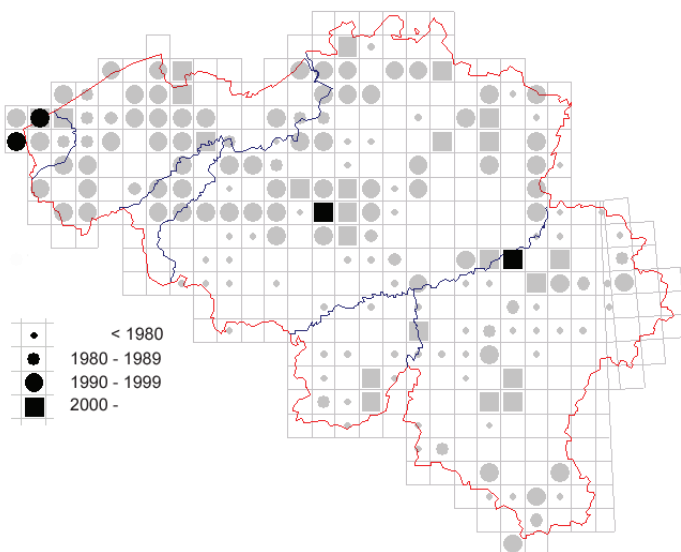
L. ephippiatus komt net als *Mitopos morio* voor in 47 hokken maar is wel meer gevangen dan *Leiobunum rotundum* die in 64 hokken gevonden is. Het is dus geen wijd verbreide soort, maar zeldzaam is ze toch ook niet.

UTM-hokken: 47
 ind: 2393
 m: 618
 w: 1194
 j: 580
 a: 1
 (9/7)

Odiellus spinosus (Bosc d'Antic, 1792)

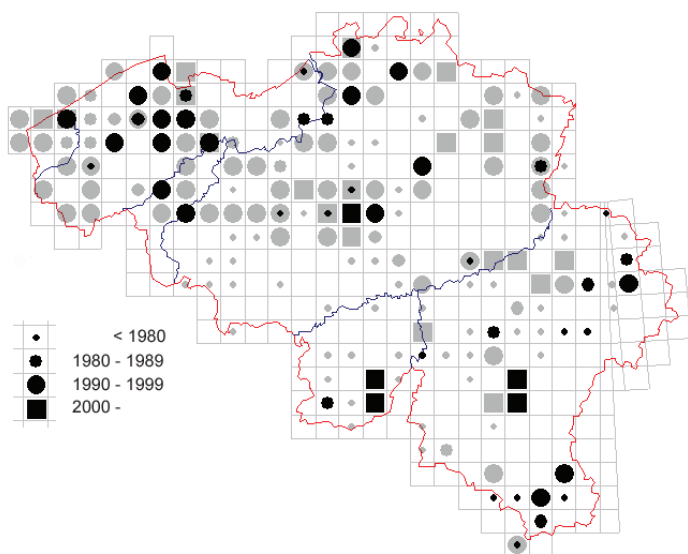
De eerste melding van *O. spinosus* komt van W. Slosse, die op 15.X.1990 een wijfje aantreft in Koksijde (DS76). In mei 1991 duiken er juvenielen op in bodemvallen die door R. Detry opgesteld zijn in de Carrière Sacré te Chokier (FS70). Op 10.VIII.1991 vangen we de eerste adulten. Tenslotte treft R. Kekenbosch *O. spinosus* in 1997 aan in zijn bodemvallen te Ukkel (Cimetière Verrewinckel). Doordat *O. spinosus* ongeveer op hetzelfde moment voor het eerst aangetroffen werd in twee hokken zo ver uit elkaar, vermoed ik dat ze geen echte nieuwkomer is, maar dat er domweg niet eerder in het juiste biotoop verzameld werd. *O. spinosus* houdt van warme, open door de mens beïnvloede plekken zoals tuinen, begraafplaatsen en steengroeven.

UTM-hokken: 4
 ind: 267
 m: 25
 w: 67
 j: 175
 a: 0
 (24/18)

Mitopus morio (Fabricius, 1799)

M. morio is nog steeds relatief wijd verbreid, maar algemeen is ze niet (met 579 —de mediaan is 1040 — komt ze pas op plaats 15 van 26).

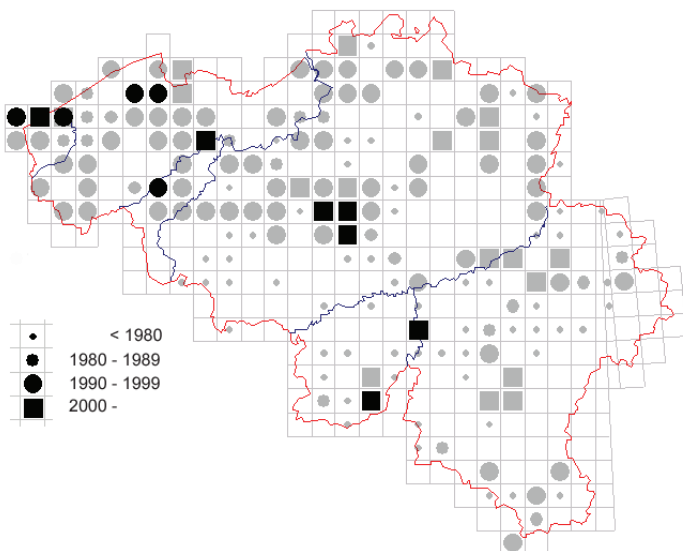

UTM-hokken: 47
 ind: 579
 m: 93
 w: 158
 j: 328
 a: 0
 (9/15)

Dicranopalpus ramosus (Simon, 1909)

Op 4.X.1994 vindt W. Slosse voor het eerst een exemplaar in België, in Koksijde (DS76) en het jaar daarop ook in Adinkerke (SLOSSE, 1995). Ikzelf heb *D. ramosus* voor het eerst gezien op 15.X.1995 te Brugge (St. Andries; ES17). In 1996 ziet W. Slosse de soort verschillende keren in Koksijde; D. Bonte in De Panne (DS66) en van Ryckvelde (ES27) hebben we 8 exemplaren gevonden door I. Hoste. In 1997 hebben we al verschillende waarnemingen rond Harelbeke (ES23) en het kaartje toont de rest. In een drietal jaar lijkt *D. ramosus* heel West-Vlaanderen gekoloniseerd te hebben. Of zou de soort er al onopgemerkt geleefd hebben? Helaas hebben we te weinig oude handvangsten om dat te weten, noch om een nauwkeuriger beeld te krijgen van de evolutie.

D. ramosus sukkelst uiterst zelden in bodemvallen. Het gaat bijna steeds om zichtwaarnemingen en het kaartje geeft bijgevolg een schromelijk onderschat beeld. Als we een kijkje nemen op waarnemingen.be — de soort is gelukkig onmiskenbaar — is *D. ramosus* de op drie na talrijkste soort geworden, na *R. triangularis*, *O. canestrinii* (ook een nieuwkomer) en *P. opilio*.

UTM-hokken: 12
 ind: 114
 m: 30
 w: 32
 j: 43
 a: 9
 (21/21)

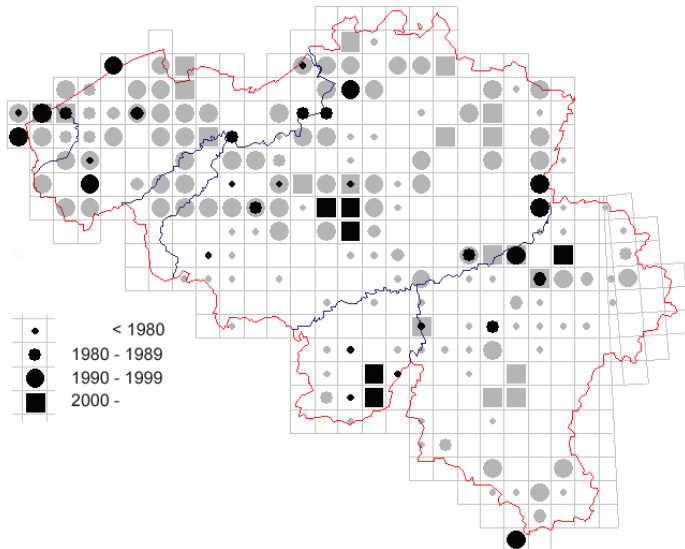
Amilenus aurantiacus (Simon, 1881)

A. aurantiacus, *L. horridus* en *N. triste* zijn de enige hooiwagens die slechts in één UTM-hok aangetroffen zijn. Dit zijn echt de zeldzaamste soorten.

We hebben 51 exemplaren aangetroffen in een reeks bodemvalstalen uit Buzenol (FR80) daterend van de jaren 1981 en 1982. De vroegste waarneming dateert van de periode 10-24.III.1981. *A. aurantiacus* is vroeg in het voorjaar volwassen en we vinden ze tussen maart en einde juni. Daarna treffen we alleen juvenielen aan die gemakkelijk te onderscheiden zijn van jonge *Leiobunum* exemplaren. De soort leeft echt heel lokaal want op twee na zijn alle exemplaren gevonden in vallen van één enkel station op de site (station III - dennenbos). Zeldzaam: rangorde 25/25

Homalenotus quadridentatus (Cuvier, 1795)

Alhoewel *H. quadridentatus* nauwelijks in 21% van de hokken voor komt, is ze nagenoeg even talrijk als *Parologilophus agrestis* die bijna in het dubbel aantal hokken gevonden is en hiermee bij de meest verbreide soorten behoort. Dit toont nog maar eens dat Opiliones soorten sorteren volgens verspreiding of volgens aantal grondig verschillende rangordes kan opleveren.

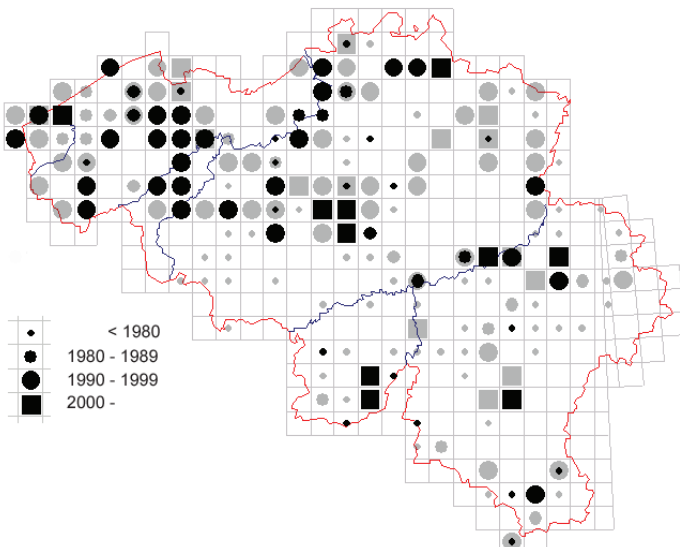

UTM-hokken: 35
ind: 2241
m: 563
w: 817
j: 683
a: 178
(13/9)

Leiobunum rotundum (Latreille, 1798)

L. rotundum is de algemeenste *Leiobunum*. Het is wel de vraag of dat zo zal blijven nu *Leiobunum sp A* ook in België voorkomt. *L. rotundum* hoort bij de meest verbreide soorten (op de zesde plek samen met *N. lugubre*, na *L. palpinalis* en *P. agrestis*) maar komt pas op de elfde plek volgens het aantal exemplaren en is

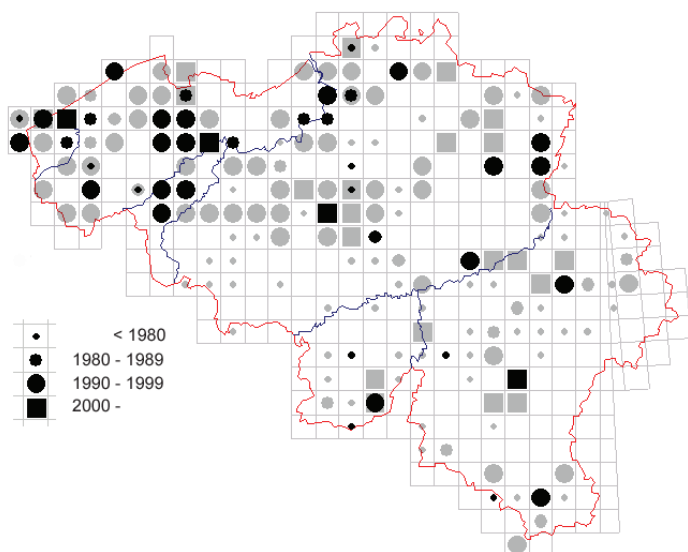
hiermee de minst talrijke van de groep gewone soorten.

UTM-hokken: 63
ind: 1790
m: 224
w: 187
j: 371
a: 8
(6/11)

Leibunum blackwalli Meade, 1861

L. blackwalli komt voor in een kwart van de onderzochte hokken en is iets minder verbreid dan *M. morio* (47 hokken), maar wel net iets talrijker dan die soort.

UTM-hokken: 42

ind: 699

m: 222

w: 326

j: 147

a: 4

(11/14)

Leibunum sp A

Leibunum sp A is een tot hier toe nog niet op naam gebrachte hooiwagen die voor het eerst in 2004 aangetroffen is in Nederland (WIJNHOFEN et al., 2007). Sindsdien is ze al op veel andere plaatsen in Nederland gevonden en ook in andere landen zoals Duitsland, Oostenrijk, Zwitserland. Het is door zijn lange poten en plaatselijk massaal voorkomen een opvallende soort, die mogelijk andere hooiwagens kan verdringen.

Er zijn nu ook twee meldingen uit België:

+ FR99: Aywaille, mond van een tunnel in de rots, 2 ex. op 21.VII.2009, Bertrand & Devillers

+ FS23: Heverlee abdij, een grote groep op 17.VII.2010, E. Molenaar

Geschiedenis van de eerste meldingen

L. Becker, 1896		Recente naam	
<i>Sclerosoma quadridentatum</i>	Très commun	<i>Homalenotus quadridentatus</i>	1
<i>Sclerosoma romanum</i>	capturé plusieurs fois (Liè, Lu)		
<i>Liobunum rotundum</i>	Commun dans toutes nos provinces	<i>Leibunum rotundum</i>	2
<i>Liobunum blackwalli</i>	B, N, Lu, O	<i>Leibunum blackwalli</i>	3
<i>Phalangium opilio</i>	Commun partout	<i>Phalangium opilio</i>	4
<i>Phalangium brevicorne</i>	On l'a confondu souvent avec <i>opilio</i>		
<i>Phalangium parietinum</i>	plus rare que <i>brevicorne</i> (B, N, Liè, Lim, Lu)	<i>Opilio parietinus</i>	5
<i>Phalangium saxatile</i>	assez répandu dans toutes nos provinces	<i>Opilio saxatilis</i>	6
<i>Platybunus corniger</i>	Commun dans toutes nos provinces	<i>Rilaena triangularis</i>	7
<i>Platybunus triangularis</i>	très rare (Ekeren, au printemps) juv. werden vroeger niet als		

	dezelfde soort herkend		
Oligolophus morio	assez commun, endroits frais et humide (B, N, A, W, O, Lu)	Mitopus morio	8
Oligolophus agrestis	répandu dans presque toutes nos provinces (B, N, A, O, Lu, H)	Paroligolophus agrestis	9
Oligolophus tridens	répandu dans toutes nos provinces	Oligolophus tridens	10
Acantolophus spinosus	Si commun en France, l'est beaucoup moins dans notre pays (env. Brx, Anv.)	Odiellus spinosus	11
Nemastoma quadripunctatum	B, Lu, N, Liè	Paranemastoma quadripunctatum	12
Nemastoma lugubre	commun dans tous le pays J'ai rencontré deux fois dans le Lux. une variété entièrement noire (!!)	Nemastoma lugubre	13
Nemastoma chrysomelas	rare dans notre pays (B, Liè, Lu, N)	Mitostoma chrysomelas	14
Anelasmacephalus cambridgei	beaucoup plus commune en France que dans notre pays (env. Brx, N, Lu)	Anelasmacephalus cambridgei	15
Trogulus tricarinatus	une seule fois (Redu)	Trogulus tricarinatus	16
Trogulus rostratus	peu commun mais répandu dans toutes nos provinces	Trogulus nepaeformis	17
Metopoctea melanotarsus	très rare (Redu)		

Cooreman, 1949		Recente naam	
Nemastoma triste	2 ex. in Hockai in 1938 leg. A Collart	Nemastoma triste	18

legit	oudste staal		
geen leg. naam	Foret de Soigne, 27.IV.1912	Nemastoma bimaculatum	19
Ball, A.	Moorsel, 01.X.1925	Oligolophus hansenii	20
geen leg. naam	Hotton, Ti-Chateau, 10.IX.1929	Lophopilio palpinalis	21
Catelin	Ukkel, L'Espinette, 09.VII.1943	Lacinius ephippiatus	22
KBIN	Ethe-Buzenol, 1981	Amilenus aurantiacus	23
Baert, L.	Torgny, 16.VI.1992	Platybunus pinetorum	24
Kekenbosch, R.	Ukkel, 19.X.1992	Opilio canestrinii	25
KBIN	Xhoris, V.1993	Lacinius horridus	26
Slosse, W.	Koksijde, 4.X.1994	Dicranopalpus ramosus	27
Bertrand & Devillers	Aywaille, 21.VII.2009	Leibunum sp A	28

Referenties:

- BECKER, L., 1896. Les Arachnides de Belgique, 3. Opiliones. *Annales du Musée royale d' Histoire Naturelles de Belgique*, 12: 340-369.
- COOREMAN, J., 1949. Notes sur la Faune des Hautes-Fagnes en Belgique. VIII Opiliones. *Bulletin et Annales de la Société Entomologique de Belgique*, 85, III-IV: 71-73.
- MARTENS, J., 1978. Weberknechte, Opiliones. Die Tierwelt Deutschlands 64. Teil; 464 pp.
- SLOSSE, W., 1995. *Dicranopalpus ramosus* (Opiliones: Phalangiidae), nieuw voor de Belgische fauna. *Nwsbrief van de Belgische Arachnoogische. Vereniging*, 10(1): 11-13.
- WIJNHOFEN, H., 1998. De hooiwagen *Platybunus pinetorum*, nieuw voor de fauna van Nederland (Opiliones: Phalangiidae). *Entomologische Berichten*, Amsterdam 59: 233-237.

- WIJNHOFEN, H., SCHÖNHOFER, A.L. & MARTENS, J., 2007. An unidentified harvestman *Leiobunum* sp. alarmingly invading Europe (Opiliones). *Arachnologische Mitteilungen*, 34: 27-38.
- WIJNHOFEN, H., 2009. De Nederlandse hooiwagens (Opiliones). Entomologische tabellen 3 suppl bij Nederlandse *Faunistische Mededelingen*.